

Žiemgalos praeitis knygoje

ROBERTAS JURGAITIS

LEIDINYS APIE ŽIEMGALIŲ SENOVĘ

2003 m. rudenį išėjo leidinys „Zemgaļi senatnē. Žiemgaliai senovėje“¹. Leidinio pratarmėje Latvijos istorijos muziejaus direktorius dr. Arnis Radiņš pabrėžė, kad „tai yra neeilinis įvykis Latvijos ir Lietuvos muziejų gyvenime. Šis svarbus darbas yra apie mūsų bendrą istoriją. Tai pasitarnaus kuriant glaudesnius abiejų giminingų tautų ir valstybių santykius“ (p. 8).

Šį leidinį rengė dešimt Latvijos ir Lietuvos tyrinėtojų: Rasa Banytė-Rowell, Zane Buža, Jānis Ciglis, Eglė Gričuvienė, Romas Jarockis, Arnis Radiņš, Ernestas Vasiliauskas, Ilona Vaškevičiūtė, Ingrida Līga Virse, Irita Žeiere. Tekstai pateikiami latvių (iš lietuvių kalbos vertė E. Vasiliauskas ir Dzintra Elga Irbīte) bei lietuvių (iš latvių kalbos vertė E. Vasiliauskas) kalbomis. Knygos leidimą rėmė „Kultūros kapitalo fondas“ ir „Parex“ bankas. Be įžanginio žodžio, santrumpų ir išsamaus literatūros sąrašo leidinį sudaro devyni skyriai. Pirmajame skyriuje „Žiemgalos etninės istorijos tyrinėjimai“ (p. 9–21) pristatomi rašytiniai šaltiniai apie žiemgalius, archeologinių tyrinėjimų istorija, kiek fragmentiškiau aptariami kalbininkų, istorikų darbai. Antrajame skyriuje „Gyvenama teritorija“ (p. 21–28) supažindinama su žiemgalių gyvenama teritorija V–XIII a. bei jos pokyčiais. Trečiajame – „Laidojimo paminklai“ (p. 28–38) pristatomi įvairių laikotarpių žiemgalių laidosenos ypatumai, įkapės, be to, sudarytas gan išsamus V–XIII a. žiemgalių plokštinių kapinynų žemėlapis (p. 30). Ketvirtajame skyriuje „Gyvenvietės ir piliakalniai“ pateikiami ne tik bendro pobūdžio apibūdinimai, tačiau išsamiai aprašomi Daugmalės, Uogrės Kentės, Mežuotnės, Tervetės, Ceraukstės Kamardės, Žagarės Žvelgaičio, Žagarės Raktuvės, Ažuolpamūšės piliakalniai ir jų kompleksai. Čia pabrėžiama, kad Žiemgaloje yra 35 piliakalniai: 23 – Latvijoje ir 12 – dabartinėje Lietuvos teritorijoje. Penktajame skyriuje „Apranga ir papuošalai“ (p. 50–65) supažindinama su būdingiausiais žiemgalių materialinės kultūros ypatumais. Šeštajame – „Ūkis ir tarptautiniai ryšiai“ (p. 65–82) aptariamos svarbiausios ūkio šakos, darbo įrankiai, su prekyba susiję radiniai, svarbiausių Rytų Europos prekybos centrų fone pateikta ir Žiemgalos prekybos kelių rekonstrukcinė schema (p. 77). Septintajame skyriuje „Žiemgalių žemės ir socialinė struktūra XII–XIII a.“ (p. 83–90) aptariamos ne tik Žiemgalos žemių, valsčių ribos, svarbiausių centrų lokalizacijos problemos, bet pateikiami ir rašytiniuose šaltiniuose minimų kaimų pavadinimai. Dviejuose paskutiniuose skyriuose „Kryžiaus karai ir pajungimas“ (p. 91–98) bei „Po užkariavimo“ (p. 98–103) supažindinama su XIII a. žiemgalių kovomis bei migracijos problemomis, galutiniu Žiemgalos užkariavimu. Pateikiama Žiemgalos užkariavimo eigos, kryptų bei svarbiausių mūšių schema (p. 92) padeda geriau suvokti žiemgalių kovų su Kalavijuočių ir Livonijos ordiniais mastą. Leidinys gausiai iliustruotas (yra keletas vertingų XX a. pradžios O. Šmito nuotraukų), pajvairintas rekonstrukcijomis bei žemėlapiais.

Savaime suprantama, kad gentinio paveldo tyrimai reikalauja itin didelio kruopštumo, todėl apsiri- bojant vienos rūšies šaltiniais, ypač sprendžiant etnines problemas, dažniausiai galima nueiti ne toliau kaip iki hipotezės iškėlimo. Džiugu, jog šiame leidinyje bandyta apibendrinti ne tik archeologų, bet ir istorikų, kalbininkų tyrimų išvadas, tačiau ir čia, kaip kiekviename leidinyje, įsivėlė kai kurių netikslumų. Aptariant Žiemgalos teritorijoje iki XVI a. pabaigos įkurtų parapijų skaičių, netiksliai nurodoma Lygumų bažnyčios pastatymo data – 1426 m. (p. 102). Ši iš vėlyvų bažnytinių kalendorių į istoriografiją patekusi data yra netikslė. Tik nuo 1476 m. galime kalbėti apie Lygumuose esantį kunigą², o tai liudytų, kad prie dvaro greičiausiai buvo tik koplyčia³. Bažnyčia Lygumuose pastatyta tik 1523 m., o jai skirtas Viekvaičių fundacijas patvirtino ir Žygimantas Senasis⁴. 1271 m. akte užsimenama apie *Syrene* arba Žagarės pilį⁵, tačiau šiuo atveju greičiausiai kalbama apie vieną ir tą pačią pilį (minima *Syrene* gali būti ir asmenvardis). Čia sąsajų reikėtų ieškoti su vėliau žinomais XV–XVI a. Žagarės dvaro savininkais Syrevičiais (Syriais). Tad šios pilies tapatinimas su kita žiemgalių Silenės pilimi (p. 96) yra nepagrįstas. Sveikintinos pastangos išskirti kai kuriuos smulkesnius žiemgalių administracinius centrus valsčius, pilių apygardas (p. 84), tačiau tektų suabejoti, ar Šiurpė, Guostagalis (pastarieji išskirti pirmąkart istoriografijoje) buvo savarankiški vienetai. Toponimikos duomenys rodo, kad ant Peleniškių, Tričių, Žeimelio piliakalnių stovėjusios pilys ir čia įsikūrę administraciniai centrai galėjo priklausyti Plonės žemei⁶. Reikėtų tikslinti ir Putelene valsčiaus vietą (p. 84), nes su šiuo administraciniu vienetu susijusių vietovardžių yra Biržų rajone⁷.

Reikia tikėtis, jog tai tik pirmas didesnis bendras latvių ir lietuvių tyrinėtojų projektas, kuris leis ir toliau plėtoti dvišalį bendradarbiavimą. Senosios Žiemgalos istorinių problemų sprendimas apsiri- bojant tik savais interesais (lietuviams – pietine, latviams – šiaurine Žiemgalos dalimi) dažniausiai trukdo iš- ryškinti visam regionui būdingus reiškinius, todėl reikėtų manyti, jog tai jau praeitis etapas. Šis bei kiti

pavyzdžiai verčia pagalvoti ne tik apie dvišalių, bet ir apie tarpdisciplininio pobūdžio projektų rengimą, kurie padėtų spręsti svarbiausias senosios Žiemgalos istorijos problemas.

¹ Zemgaļi senatnē. Žiemgaliai senovēje, Latvijas vēstures muzejs, Lietuvas nacionalinis muziejus, Rīga, 2003, p. 110.

² Kodeks dyplomatyczny kafedry i diecezji Wileńskiej, wydali J. Fijałek i W. Semkowicz, Kraków, 1948, t. 1, s. 355.

³ *Spurgevičius P.*, Lygumų Švč. Trejybės bažnyčia. – Lygumai. Stačiūnai, Vilnius: Versmė, 2001, p. 100.

⁴ *Baliulis A.*, Lygumų dvaras ir miestelis XV–XIX a. – Ten pat, p. 96.

⁵ *Bielenstein A.*, Die Grenzen der lettischen Volkstammes und der lettischen Sprache in der Gegenwart und im 13. Jahrhundert, St. Petersburg, 1892, s. 110.

⁶ *Būga K.*, Rinkiniai raštai, Vilnius: Politinės ir mokslinės literatūros leidykla, 1961, t. 3, p. 262; *Šliavas J.*, Žiemgalių pėdsakais, Vilnius: „Žiemgalos“ draugija, 1996, p. 14–15.

⁷ Atkreiptinas dėmesys į Pūtelius, Puteliškius (Biržų r.), žr. Lietuvos TSR administracinio teritorinio suskirstymo žinynas, Vilnius: Mintis, 1976, d. 2, p. 253.